

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Kehittämishanke

Opettajan vuorovaikutustaidot lähi- ja verkko-opetuksessa

Sirkka Haavisto
Ville Ala-Karvia

Työn ohjaaja vastaava opettaja Pekka Kalli, TAOKK
Tampere 4/2010
Haavisto, Sirkka; Ala-Karvia, Ville

TIIVISTELMÄ

Tähän kehittämishankkeeseen olemme pyrkineet kirjallisuuden ja tutkimustiedon avulla nostamaan esiin verkko-opiskelun erityispiirteitä ja tarkastelemaan nimenomaan vuorovaikutuksen osuutta siinä sekä opettajan, että opiskelijan kannalta. Verkko-opiskelulla tarkoitetaan tässä ohjattua opintoryhmän sisällä tapahtuvaa opiskelua, vaikka internet tarjoaa paljon mahdollisuuksia myös itseopiskeluun.

Hyvän vuorovaikutuksen tärkeimmät pelisäännöt eivät ole riippuvaisia siitä, tapahtuuko vuoropuhelu kasvokkain kuten lähiopetuksessa vai teknologiavälitteisesti. Yhdenlaiseen avainasemaan näyttää nousevan dialogin laatu opettajan ja opiskelijoiden kesken. Hyvän dialogin, vuoropuhelun, syntymiseen vaikuttaa ryhmän muodostuminen. Osallistuakseen aktiivisesti keskusteluun, opiskelijan on tunnettava olonsa turvalliseksi ryhmän jäsenenä ja vapaaksi ilmaisemaan mielipiteensä. Opiskelijan ajatus voi olla raakileasteella, mutta vuoropuhelun idea on työstää sitä vertaisryhmän kesken. Hyvään dialogiin kuuluu kysely, kuuntelu ja perustelujen esittäminen, käytiinpä dialogia verkossa tai luokkahuoneessa.

Avainsanat vuorovaikutus, verkko-opetus, vuorovaikutustekniikka

Sisällys

1 Johdanto.....	<u>6</u>
2. Opettajan vuorovaikutustaidot lähiopetuksessa.....	<u>8</u>
2.1 Viestin välittäminen ja tunnesäätely.....	7
2.2 Kuuntelemisen taito.....	<u>9</u>
2.3 Sanaton viestintä	<u>10</u>
3 Vuorovaikutus verkossa	<u>12</u>
3.1 Verkko oppimisympäristönä.....	<u>12</u>
3.2 Vuorovaikutusvälineet ja tekniikat	<u>13</u>
3.3 Vuorovaikutus eri verkkoympäristöissä.....	<u>14</u>
3.5 Verkkovuorovaikutuksen eroja kasvokkain tapahtuvaan vuorovaikutukseen.....	<u>18</u>
3.6 Keskustelusta dialogiin.....	<u>22</u>
3.7 Verkko-opetus opettajan näkökulmasta	<u>23</u>
3.8 Reflektointi ja affordanssit	<u>25</u>
4 Pohdinta	<u>27</u>
Lähteet.....	<u>30</u>

1 Johdanto

Päädyimme kirjoittamaan opetukseen liittyvästä vuorovaikutuksesta ja erilaisista vuorovaikutustavoista, joita verkko-opetus on tuonut mukanaan viime vuosikymmenen aikana. Vuorovaikutus on olennainen osa opetusta ja siihen liittyvät taidot ovat opittavissa. Pyrimme vastaamaan kysymyksiin mitä verkko-opetus vaatii opettajalta ja toisaalta mitä se antaa.

Verkko-opetuksen monimuotoisuuden vuoksi siitä ei ole helppo lausua mitään yksiselitteistä. Tyypillisesti verkko-opiskelu on osa monimuoto-opiskelua ja se on yleensä suunnattu aikuisille, esimerkiksi osana täydennyskoulutusta. Koska se ei ole aikaan ja paikkaan sidottua, työssä käyvät aikuisopiskelijat ovat kiinnostuneet mahdollisuudesta opiskella verkko-kursseilla. Yliopistossa ja ammattikorkeakouluissa verkko-opintoja on enemmän tarjolla kuin toisen asteen oppilaitoksissa. Perusopetuksen puolella on opintokokonaisuuksia ja lisätehtäviä verkossa esimerkiksi opit -ohjelman puitteissa. Eri kunnissa ja kuntien sisälläkin on kuitenkin paljon eroja verkko-opetuksen käytössä. Koulut eivät ole tasa-arvoisessa asemassa keskenään tässä suhteessa. Viime kädessä opettajan suhtautuminen verkon käyttöön on ratkaisevaa, tuleeko siitä opiskelun yksi apuväline vai ei.

Verkkokurssin suunnittelu ja toteutus on työlästä ja se vaatii opettajalta paljon perehtyneisyyttä. Hyvin suunniteltu verkkokurssi yleensä palkitsee oppilaat ja opettajan hyvillä oppimistuloksilla. Jatkossa verkkokurssin ylläpito ei vaadi niin kovaa työpanosta, ja verkkokurssin päivittäminen on helpompaa.

Verkkokurssien materiaali voi olla internetissä avoimena, jolloin opiskelijamäärä voi käytännössä olla suurikin ja materiaalia voi hyödyntää eri kursseissa. Opettajan on kuitenkin mietittävä tarkkaan verkkokurssin osallistujamäärä, sillä liian suuri osallistujamäärä voi tulla työlääksi. Ajankäytön arviointi on muutenkin verkko-opetuksen kohdalla vaikea arvioida. Tehtävien tarkastaminen ja kommunikoinnin seuraaminen on helpompaa, mikäli kurssi on oikein mitoitettu.

Vuorovaikutus on jaettu kirjallisuudessa teknologiapainotteiseen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Kun puhutaan vuorovaikutuksesta sosiaalisella tasolla, niin toimintaa tarkastellaan sosiaalisen toiminnan ja kontekstin kautta. Tavallisimmin verkkoympäristöt perustuvat internetiin ja www-pohjaisiin ratkaisuihin.

Verkkopohjaiset oppimisympäristöt ovat nykyään yleisimpiä kehitetyistä koulutusteknologioista.

Verkko-opetus alkoi yleistyä internetin myötä suunnilleen 15 vuotta sitten. Verkko-opetus on historiansa aikana muuttunut, siihen on tullut lisää vuorovaikutusta mahdollistavia työkaluja. Verkko tarjoaa lähes kaikille tasapuolisen ympäristön opiskeluun. Opiskelijoiden ja opettajien kommunikoinnille on paremmin aikaa, eikä opiskelu ole aikaan tai paikkaan sidottu. Näyttäisi siltä, että kynnys kysymyksiin ja kommentointiin on matalampi verkko-opinnoissa. Ainakin toistaiseksi verkossa kommunikoidaan pääsääntöisesti kirjoittamalla ja kaikille se ei ole mieleinen tapa itseilmaisuun. Tässä mielessä verkko ei ole välttämättä tasapuolinen kaikille. Esimerkiksi lukihäiriöiselle tekstipohjainen kommunikointi on haasteellisempaa kuin keskustelu lähiopetuksen piirissä.

Usein huomataan, että verkko-opetuksessa opettajan rooli siirtyy opettamisesta oppimisprosessin seurantaan ja ohjaamiseen. Pelkkä oppimisympäristön luominen tietoverkkoon ei välttämättä takaa vuorovaikutuksen onnistumista. Opiskelijoiden on oltava aktiivisia ja motivoituneita, että oppiminen olisi merkityksellistä. Opettaja voi luoda motivaatiota opiskelijoihin kannustamalla, herättämällä keskustelua ja tukemalla. Opettaja voi myös edellyttää keskusteluun osallistumista kurssin läpäisemiseksi.

Vertailtaessa kasvokkain tapahtuvaa ja verkossa tapahtuvaa vuorovaikutusta, huomataan että verkko tarjoaa paljon erilaisia affordansseja eli mahdollisuuksia vuorovaikutukseen. Verkko-opetus tarjoaa lisätyökaluja vuorovaikutuksen toteuttamiseen, mutta ei välttämättä takaa hyvän vuorovaikutuksen onnistumista. Tietoverkot mahdollistavat uusien työkalujen käyttämisen, mutta tietoverkot eivät kuitenkaan voi korvata täysin kasvokkain tapahtuvaa opetusta.

Verkko-opiskelu kannustaa vuorovaikutukseen, mutta vaatii opiskelijoilta ja opettajilta aktiivista panosta työhön, sekä korkeaa motivaatiota. Verkko-opiskelun hyödyiksi voisi lukea myös sen, että tieto tallentuu ja tietoa voidaan hyödyntää jälkikäteenkin.

2. Opettajan vuorovaikutustaidot lähiopetuksessa

2.1 Viestin välittäminen ja tunnesäätely

Lähiopetustilanteen vuorovaikutussuhteissa on kymmeniä eri muuttujia, kaikkia opettaja ei pysty mitenkään hallitsemaan. Se ei ole edes päämääränä. Opettajan kannattaa olla realistinen, joka keskittyy olennaisimpaan. Opettajan tehtävä on saada viesti perille vastaanottajalle. Viestin sisältö on tärkein asia, mutta myös sen tarjoilu vaikuttaa kovin paljon asian perillemenoon. Tarjoilussa eli esitystaidoissa on osatekijöitä kuten äänenkäyttö, eleet, ilmeet ja tunteet. Omia viestintätaitoja kannattaa tarkastella ja päivittää esim. täydennyskoulutuksessa aika ajoin.

Vuorovaikutustaidot voidaan jakaa osa-alueisiin, joita ovat esiintymistaidot, viestintätaidot, keskustelutaidot, neuvottelutaidot, yhteistyötaidot, ryhmätyötoidot ja empatiataidot.

Esiintymistaidon yksi osa on äänenkäyttö, opettaja on puhetyöläinen, ääni on hänelle tärkeä väline. Jokaisen opettajan kannattaisi kiinnittää siihen huomiota jo uran alkuaikoina. Jos äänenkäytössä on ongelmia, niihin kannattaa puuttua ajoissa. Vääränlainen äänenkäyttö käy raskaaksi ja koptautuu aikanaan ja silloin tilannetta on jo vaikeampi korjata.

Opettajan motivaatio, kiinnostus oppilaisiin ja innostus ovat seikkoja, jotka opiskelijat helposti huomioivat. Samoin he tarkastelevat ulkoisia tekijöitä, joilla ei oppimisen kannalta sinänsä ole merkitystä, mutta ne voivat viedä huomiota pois olennaisesta. Opettajan ei ole tarkoitus olla hajuton, mauton ja väritön, mutta ei myöskään pyörittää jatkuvaa showesitystä.

Erityisesti nuorisosteella on suuri merkitys sillä, miten opettaja suhtautuu luokan ulkopuolella heihin, millaista small talkia harrastetaan. Onko opettaja vetäytyvä, vai lähestyykö oppilaita myös ”siviilissä”. Pienillä asioilla on yllättävän suuri merkitys. Kun ihmiset muistelevat koulu- ja opiskeluvuosiensa opettajia, juuri ne pienet rohkaisevat ja kannustavat lauseet tai vastaavasti mitätöivät tokaisut ovat jääneet mieleen.

Vuorovaikutuksessa kohdataan myös jatkuvasti erilaisia tunnetiloja. Arkisissa tilanteissa väistämättömiä tunteita ovat myös turhautuminen ja ärtymys, sekä opettajilla,

että opiskelijoilla. Kyky tunnistaa omat tunteensa on edellytys itsetuntemukselle ja sitä kautta toisten tunteiden ymmärtämiseen. Kun tunnistaa tunnetilansa ja hyväksyy sen, voi miettiä sen alkulähdettä ja syytä. Tunteeseen voi suhtautua kuin mielenkiintoiseen kokemukseen, tämän jälkeen voi ottaa seuraavan askelen, eli oppia säätelemään käyttäytymistään. Tunteita ei voi hallita, mutta sitä miten niihin suhtautuu voi ja täytyy hallita, tätä taitoa kutsutaan tunnesäätelyksi. Opettaja voi kontrolloida hyvinkin oman ärtymyksensä niin, ettei se kuulu puheessa, mutta sanaton viestintä usein paljastaa tunnetilan. Eli jos suullinen ja sanaton viesti kertovat eri asiaa, sanaton viesti on useimmiten se, joka menee perille. (Markku Silvennoinen, 2004; 27, 53)

Positiivisten tunteiden hetkistä kannattaa ottaa kaikki irti ja jakaa niistä isommallekin ryhmälle. Huumorin käyttö ja tarinoiden kerronta edistävät oppimista. Huumorin kohdalla on tosin aina hetki mietittävä, kohdistuuko vitsi johonkin tiettyyn ryhmään tai henkilöön. Huumorin tarkoitus on yhdistää eikä erottaa ryhmän jäseniä.

Onnistunut vuorovaikutus edistää oppimista. Kun opetuksessa vedotaan eri aisteihin, tunteisiin, mielikuviin, siitä syntyy kokemus, joka parhaassa tapauksessa saa aikaan positiivisen kierteen, halun tietää lisää. Näin se käy ihannetapauksessa. Opettajan tehtävä on pyrkiä antamaan sysäyksiä, luomaan tilanteita, joissa positiivinen kierre lähtee liikkeelle.

2.2 Kuuntelemisen taito

Osa vuorovaikutusta on kuunteleminen ja osa kuuntelemista on kysyminen. Kuuntelu on havainnoinnin kanssa viestin vastaanottoa. Kuuntelun taito sisältää osa-alueita kuten sanoman erittely, vertailu, yhdistely, tulkitseminen, arvioiminen ja päättely.

Kuuntelu voidaan jakaa vielä aktiiviseen kuunteluun, passiiviseen kuunteluun ja pirstoutuneeseen kuunteluun. Aktiivinen kuuntelu on keskittyntä, siinä kuunnellaan myös rivien välejä, osoitetaan kiinnostusta sanattomalla viestinnällä ja kommentoidaan kuulua asiaa. Passiivinen kuuntelu on sitä, että kuunnellaan sanoja, muttei ymmärretä kokonaisuutta. Pirstoutunut kuuntelu on jaksottaista, kuullaan pätkiä sieltä täältä, mutta pääasiassa vain mietitään omia kommentteja.

Kuuntelun esteitä on moninaisia. Yksi tavallisin on se, odotetaan niin innokkaasti omaa puheenvuoroa, ettei malteta kuunnella. Puutteellinen keskittyminen saa ajatukset kulkemaan ihan muualla. Myös ennakkoasenteet muodostavat merkittävän kuuntelun esteen, ollaan tietävinään jo etukäteen, mitä toisella on sanottavaa. (Markku Silvennoinen 2004; 112)

Kuunnellessamme toista, kuuntelemme samalla itseämme, mitä ajatuksia puhe meissä herättää. Tärkeä taito on samanaikaisesti analysoida näitä omia mietteitä, tunnistaa omat tulkintamme. Ja ennen kaikkea erottaa nämä puhujan omasta viestistä.

Mistä tietää, kuunteleeko joku aidosti? Pään nyökyttely tms. ulkoiset merkit eivät vielä kerro aktiivisesta kuuntelusta. Mutta se kertoo jo paljon, minkä päätelmän tai kysymyksen kuuntelija esittää. Se osoittaa viestin perillemenon.

Kysymällä keskustelua viedään eteenpäin, sillä myös johdatellaan keskustelua. Kysymyksen muotoilulla on merkitystä jatkuvuudelle. Ns. suljettu kysymys vaatii vastaukseksi joko kyllä tai ei. Se rajaa puhujan vastauksen. Avoin kysymys puolestaan vaatii vastaajalta mielipiteen, perusteluja ja laajempaa pohdintaa. Se on muotoiltu niin, että yhdellä sanalla ei voi vastata.

Ihannetilanne oppimisen kannalta syntyy eteenpäin menevän dialogin kautta. Osallistuminen, kuuntelu, oman ajattelun kehittyminen synnyttävät merkityksiä. Jos dialogi muuttuu väittelyksi, sekin on positiivista, koska se herättää yleensä lisäkysymyksiä ja pitää mielenkiintoa yllä. Väittelyn pitäminen rakentavana mielipiteiden vaihtona ei ole aina helppoa. Jos se muuttuu jankuttamiseksi, asia ei etene vaan juututaan asemiin. Opettajan tehtävä on usein tässä kohdassa esittää uusi näkökulma tai kysymys, johon pitää hakea vastauksia ja dialogi jatkuu edelleen.

Onnistuakseen dialogi vaatii myös turvallisen oppimisilmapiirin. Toisten mielipiteiden kunnioittaminen mahdollistaa sen, että kaikki uskaltavat ilmaista omansa. Tähän liittyy erilaisuuden hyväksyminen. Aito dialogi on opittavissa oleva vuorovaikutustaito.

2.3 Sanaton viestintä

Arviolta yli puolet kaikesta kasvokkain tapahtuvasta viestinnästäämme tapahtuu non-

verbaalein keinoin, puhutaan sanattomasta viestinnästä. Tällöin tulkitsemme vastapuoltamme vuorovaikutustilanteessa muutoin kuin sanojen välityksellä. Eleet, ilmeet, toiminta, äänenkäyttö ja puhetapa ovat esimerkkejä non-verbaalista viestinnästä. Usein juuri ne kertovat enemmän ihmisestä kuin hänen sanansa. Sanattoman viestinnän on todettu myös olevan jossain määrin luotettavampaa kuin sanallisen. Eli jos esiintyy ristiriitaa sanattoman ja sanallisen viestin välillä, sanaton viesti voittaa. Hyvässä vuorovaikutuksessa sanaton ja sanallinen viestintä ovat yhdenmukaisia. Non-verbaali viestintä voidaan jakaa osa-alueisiin kuten kehon kieleen, tilankäyttöön, ajankäyttöön, kosketuskäyttäytymiseen, puhe- ja äänenkäyttötapoihin ja fyysiseen olemukseen.

Kehon kieli pitää sisällään kaikki eleet ja ilmeet, liikkeet ja asennot, katseen suuntaamisen ja katsekontaktin. Ilmeillä viestitään tunnetiloja ja korostetaan puhetta ja asian tärkeyttä. (Reijo A. Kauppila 2005; 33)

Non-verbaaliksi viestinnäksi luokitellaan myös välitteinen viestintä, eli kaikenlainen eri välineiden avulla tapahtuva viestintä. Tosin esim. videoneuvottelu on jo lähempänä kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta vaikka siinä käytetään teknologiaa apuvälineenä. Kun vuorovaikutus tapahtuu tietoverkon välityksellä eikä kasvokkain, siitä jää pois joitakin elementtejä, ja tulee tilalle toisia. Opettajan kannalta muutos on merkittävä.

3 Vuorovaikutus verkossa

3.1 Verkko oppimisympäristönä

Internetin ja WWW:n yleistyttyä on kehitetty verkostoja ja ympäristöjä jotka tukevat oppimista ja opiskelua. Yksinkertaisimmillaan tällainen verkko-oppimisympäristö koostuu sähköpostista tai yksinkertaisesta keskusteluohjelmista. Ennen internettiä tai www-sivuja oli käytössä news-ryhmiä. News ryhmät toimivat dialogisen keskustelun tapaan. News-ryhmissä oli helppo kysyä tietoa asiantuntijoilta tai siellä saattoi jakaa muuten tietoa. News-ryhmät ovat edelleenkin käytössä, mutta erilaiset www-pohjaiset sovellukset ovat syrjäyttäneet uutisryhmät. Tietokonekonferensseissa on mahdollista jakaa tietoa suurelle ryhmälle. Ryhmän jäsenet voivat olla ympäri maailman, paikoissa jonne tietoverkko ylittää. Keskustelut voidaan tallentaa ja niihin voidaan palata myöhemmin. Tietokonekonferenssijärjestelmissä on mahdollista pitää kokouksia tiettyjen osallistujien kesken tai niihin voi osallistua anonyymisti. Anne Nevgi ja Kirsi Tirri määrittelevät verkkopohjaisen oppimisympäristönkirjassaan seuraavasti: ”*verkkopohjainen oppimisympäristö* jolla tarkoitetaan oppimisympäristöä, joka on toteutettu internetiä ja verkkoteknologiaa hyödyntäen. Tällainen ympäristö muodostuu erilaisista hypertekstirakenteista ja hypermediasta sisältäen linkkejä ja vuorovaikutuksen mahdollistavia välineitä”. (Anne Nevgi ja Kirsi Tirri; 20)

Verkkokurssien historia on noin 15 vuotta vanha, ja siinä ajassa ne ovat yleistyneet. Satu Nurmela ja Riitta Suomisen mukaan tänä aikana on nähtävissä kolme kehitysvaihetta: alussa oppikirjat siirrettiin sellaisenaan verkkoon ja opiskelijan tehtävänä oli lukea ne kirjan sijasta näytöltä. Toisessa vaiheessa yleistyivät valmiit ohjelmat, joiden avulla kurssin saattoi rakentaa. Suunnittelijat innostuivat ehkä liikaakin erilaisista keskustelu- ja ryhmätyötyökaluista. Kolmannessa vaiheessa oppimisprosessi alkoi ohjata suunnittelua, työkalut pantiin tukemaan sisältöä. Nyt on menossa neljäs vaihe, jossa käytetään apuna enemmän multimediaa: kuvaa, ääntä, videota, animaatiota. Viides vaihe saattaa pitää sisällään entistä tarkemman tiedonhaun: opiskelija saa avukseen älykkään hakuagentin, joka tarjoaa juuri oikeaan tarpeeseen räätälöidyn oppimateriaalipaketin. (Satu Nurmela, Riitta Suominen. 2005; 11)

Verkkopohjaiset ympäristöt voidaan lukea yhdeksi koulutusteknologian muodoksi. Verkkopohjaisen oppimisympäristön voi määritellä hypertekstiin ja mediaan

perustuvaksi, vuorovaikutuskanavien(s-posti, keskusteluryhmät, chat ja nykyään myös muut sosiaaliset mediat) sekä erilaisten tietokantojen muodostamat kokonaisuudet (tietokannat, rekisterit). Matikainen määrittelee kirjassaan verkkokurssin siten, että "verkkokurssi on rakennettu ohjaamaan rajatun opiskelijaryhmän oppimista tietyn teeman ympäriltä". Verkkoympäristöt voivat sisältää useampia verkkokursseja. Tavallisimmin verkkoympäristöt pohjautuvat internetiin ja www-pohjaisiin ratkaisuihin. Verkkopohjaiset oppimisympäristöt ovat nykyään yleisimpiä kehitetyistä koulutusteknologioista. Vuorovaikutuksen teema liittyy läheisesti verkkopohjaisiin ympäristöihin. (Matikainen J. 2001; 23-29)

Verkkopohjaisessa oppimisympäristössä, esimerkkinä vaikka moodlen tapainen alusta, jota käytetään Tampereen ammattikorkeakoulussa, vuorovaikutus on pääasiassa tekstipohjaista. Vaikka teknisesti myös kuvan ja äänen liittäminen mukaan olisi jo mahdollista, se ei ole vielä yleistynyt. Todennäköisesti tulevaisuudessa niin kuitenkin tulee tapahtumaan. Lähi- ja verkko-opetus tulevat lähestymään toisiaan. Esim. videoneuvottelu on jo lähempänä kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutustilannetta. Koska tekstipohjainen kommunikointi on nyt kuitenkin vielä se tavallisin vaihtoehto, tässä tutkielmassa käsitellään asiaa siitä lähtökohdasta.

3.2 Vuorovaikutusvälineet ja tekniikat

Vuorovaikutus ei ole välttämättä rajoittuneempaa verkossa, vaan vuorovaikutus on erilaista ja verkko tarjoaa erityyppisiä mahdollisuuksia kuin lähiopetus. Keskustelijat pystyvät paremmin jäsentämään ajatuksiaan ja aikaa kommenteille on käytännössä rajattomasti, kukaan ei siis keskeytä, ja asiat saa ilmaistua perusteellisemmin. On arvioitu, että lähiopetustilanteessa opettaja on äänessä 2/3 opetusajasta. Jos pyritään lisäämään opiskelijoiden osallistumista, verkko-opetus mahdollistaa sen. Se antaa tilaa opiskelijoiden keskinäiselle vuorovaikutukselle enemmän, useiden tutkimusten mukaan näin myös tapahtuu. (Kari Kiviniemi, 2000; 108)

Vuorovaikutus verkossa voi olla tehtävien tekemistä pienryhmissä tai pareittain, keskustelua ja kommentointia opiskelijoiden yhteisellä keskustelupalstalla ja

vertaisarviointia. Yksilötehtävien suorittamiseen liittyy yleensä opettajan ja opiskelijan keskinäistä kyselemistä ja palautteen antoa. Riippuu verkkokurssin rakenteesta ja tehtävänannosta, kuinka paljon opettajalla on kahdenvälistä kommunikointia opiskelijoiden kanssa, vai onko viestintä suunnattu koko ryhmälle pääsääntöisesti.

Janne Matikainen jakaa verkkovuorovaikutuksen kahden tyyppiseen vuorovaikutukseen: teknologiapainotteiseen vuorovaikutukseen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Teknologisella tasolla tietoverkot ovat vuorovaikutteisia, mutta eivät välttämättä sosiaalisella tasolla. Kun puhutaan vuorovaikutuksesta sosiaalisella tasolla, niin toimintaa tarkastellaan sosiaalisen toiminnan ja kontekstin kautta. Matikaisen kirjassa kuvataan teknologista determinismia siten, että tietoverkkojen käyttöä määrää eli determinoi teknologia. Usein tietoverkkoja tarkastellaankin tekniseltä kantilta. Sosiaalinen determinismi puolestaan jättää tietoverkkoihin liittyvät tekniset piirteet huomioimatta. Kuitenkin tietoverkkojen tutkimuksissa on huomioitava myös tekninen puoli, sillä tekniset laitteet mahdollistavat vuorovaikutuksen verkossa. Verkko ei kuitenkaan takaa sitä, että vuorovaikutus toimisi. Verkkoa voidaan käyttää vuorovaikutteisesti tai verkkoa voidaan käyttää niin, että vuorovaikutus ei toimi. Ihmisten toiminta vaikuttaa siihen, onko tietoverkko vuorovaikutteinen vai ei. (Matikainen J. 2001; 8)

3.3 Vuorovaikutus eri verkkoympäristöissä

2000- luvulla hurjasti yleistyneet verkossa toimivat yhteisöt ja blogipalvelut. Tällainen twitterin tai facebookin tapainen palvelu ei oikeastaan ole yhteisö, vaan ne ovat alustoja joiden päälle käyttäjät voivat luoda omat yhteisönsä. Palvelu vaan tarjoaa alustan vuorovaikutukseen. Tiedonvälitys tapahtuu näissä medioissa erittäin nopeasti. Tiedon suodatus ja sensurointi jää ainoastaan lukijan vastuulle. Vancouverin talviolympialaisten aikaan sosiaaliset mediat saivat paljon monenlaista julkisuutta ja mainosta. Suurin osa urheilijoista kuuluu itsekin johonkin verkkoyhteisöön. Esimerkiksi tieto videokuvineen kelkkalaskijan kuolemaan johtaneesta tapaturmasta levisi nopeasti. Lukijan täytyykin pohtia itse lukemansa tai katsomansa materiaalin eettiset ajatukset. (Aamulehti 18.2.2010, B24)

Sosiaalisten medioiden käyttäminen opetuksessa on yleistynyt ja tulee vielä yleistymään. Opetuskäytössä olisikin hyvä luoda oma ”fooruminsa” tai blogipalvelu kurssin osallistujille, sillä kaikki eivät kuulu samaan verkkomediapalveluun, eikä kaikilta voi vaatiakaan liittymistä johonkin tiettyyn palveluun. Erilaisten sosiaalisten medioiden palvelun tarjoajia on kymmeniä, ellei satoja. Tällöin olisikin mielestäni parempi, että opetuskäytössä käytettäisiin koulun omaa palvelua.

Silloin kun ei ole kyse opettajan ohjaamasta verkko-opiskelusta, vaan omaehtoisesta tiedonhausta ja informaation ja kokemusten vaihdosta verkossa, se tapahtuu usein juuri sosiaalisen median puitteissa. Kaikenlaisilla harrastusryhmillä on omia keskustelupalstoja ja enemmän tai vähemmän kiinteitä yhteisöjä, jotka jakavat tietoa omalta alaltaan. Puutarhaharrastajat jakautuvat vielä useisiin alaryhmiin eli esimerkiksi pioninkasvattajiin, maataislajikkeiden ylläpitäjiin ja yrttiljelijöihin.

Blogin eli verkkopäiväkirjan pitäjä saattaa toimia myös eräänlaisena opettajana, neulebloggaajat ja kakuntekijät laittavat aikaansaannostensa kuvat ja ohjeet päiväkirjaansa ja vastailevat muiden harrastajien kysymyksiin.

3.4 Vuorovaikutustekniikat

Matikainen listaa kirjassaan erilaisia vuorovaikutteisia verkkopohjaisia tekniikoita: sähköposti, verkkopuhelu, videoneuvottelu, ryhmäkeskustelu, sekä jaettu kuvaruutu/sovellus. Nykyään on myös lukuisia keskustelufoorumeita ja muita sosiaalisia medioita (joista yleisimpinä voisi mainita facebookin ja twitterin). Jätämme kuitenkin nämä jälkimmäiset sosiaaliset mediat vähemmälle huomiolle tässä kehittämishankkeessa.

Kun puhutaan vuorovaikutuksesta verkossa, on myös teknologisen tason tarkastelu välttämätöntä. Usein havaitaan vuorovaikutuksen ja oppimisen olevan alisteisia teknologisille ratkaisuille. Teknologiset ratkaisut tarjoavat erilaisia vuorovaikutusmahdollisuuksia. Usein puhutaan, että vuorovaikutus olisi kaikille helpompaa verkossa, mutta Janne Matikaisen empiirinen analyysi selvittää, että vuorovaikutus verkossa saattaa olla jopa vaikeampaa, sillä verkossa ei pysty havainnoimaan toisten ihmisten reaktiota. Joillekin tilanne saattaa siis olla kasvokkain keskusteltuna helpompaa. Verkossa on helppo ilmaista itseään kirjoittamalla. Joillekin kirjoittaminen on helpompaa kuin toisille. Tällöin verkko ei ole välttämättä tasapuolinen

kaikille. Koulutetut ihmiset pystyvät yleensä ilmaisemaan itseään helpommin kirjoittamalla.

Chat eli verkkojuttelu on vähemmän käytetty keskustelumuoto opiskelun yhteydessä, sen hyvä puoli on kaikkien läsnäolo samanaikaisesti, keskustelu on välitöntä ja nopeatempoista. Verkkojuttelu sopii parhaiten orientoitumiseen, tehtäväjakoon ja pelisääntöjen luomiseen, varsinkin jos lähitapaamista ei ole kurssin alussa. Se voi toimia hyvin myös arvioinnissa ja palautteen antamisessa. Tekniset ongelmat ovat kuitenkin valitettavan tavallisia. Huono puoli on myös se, ettei keskustelu tallennu, kaikki eivät myöskään pidä liian nopeasta temposta. (Nurmela ja Suominen 2005: 56)

Taulukko kuvastaa erilaisten tekniikoiden ominaisuuksia ja käyttömahdollisuuksia

	Yksin verkossa	Yhdeltä yhdelle	Yhdeltä monelle	Monelta monelle	
CMC- tekniikat (computer mediated communication)	Tietokannat, elektroniset kirjastot ja lehdet	Sähköposti	Sähköposti, kokousjärjestelmät	Kokousjärjestelmät	Chat
Opetuskäyttö	Oppimateriaali, tiedonhaku, portfolio	Oppimispäiväkirja, kisällimestari-malli, etätehtäväpalaute	Sähköinen luento, kysymysten ja ongelmien esittäminen opiskelijaryhmälle, tiedotus	Keskusteluryhmät, projektiryhmät, prosessikirjoitus, aivoriihi, väittelyt, simulaatiot tai pelit	Viikottaisten yhteistapaamisten toteutus, reaaliaikainen ohjaus ja neuvonta
Opettajan rooli	Oppimateriaalin tuottaja, käsikirjoittaja	Tutor, mentor, ohjaaja, oppimisen tukija, etäopettaja	Asiantuntija, aktivoija, organisoija	Organisoija, oppimisen tuki ja resurssi, fasisitaattori, asiantuntija	Organosoija tutor, neuvoja
Edut	Monipuolisen oppimateriaalin helppo saatavuus opetuskäyttöön	Tavoittaa vastaanottajat hyvin (viestit omaan sähköpostiin). Yksilöllisyys ja henkilökohtaisuus ohjauksessa. Nopeus. Oppimisprosessin seuranta.	Vapauttaa opetuksen ”ajasta ja paikasta”. Opetus tallentuu, kaikilla samat muistiinpanot	Vapauttaa ryhmän jäsenet ajasta ja paikasta. Mahdollistaa reflektiivisen kommentoinnin. Sosiaalinen yhdessäolo. Opettaja voi seurata ryhmän oppimista. Ryhmäoppimisen menetelmien käyttö.	Antaa tunteen muiden läsnäolosta. Reaaliaikaisuus
Haitat	”Informaatioähky”, olennaisen erottamisen vaikeus suuresta informaatiomäärästä	Opettajan työn ylikuormittuminen	Tekstimuotoisen viestin lukemisen ”tylsyys”. Turha tulostusta. ”Informaatioähky”.	Opettajan monet roolit vaikeasti yhdistettäviä yhden opettajan työssä. Toisinaan vaatii pitkän yhteysajan. Keskusteluketjujen hahmottamisen vaikeus ellei tekniikka tue	Vaatii aktiivisen ympäristöön menon ja yhteyden ylläpidon. Pitkät yhteysajat. Vaatii läsnäolon tiettyyn aikaan. Chatissa keskustelu kömpelöä, eikä tallennu

Taulukko 1. CMC-tekniikat erilaisissa ympäristöissä

3.5 Verkkovuorovaikutuksen eroja kasvokkain tapahtuvaan vuorovaikutukseen

Kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta on verrattu usein verkkovuorovaikutukseen. Verkko-opetus tarjoaa lisätyökaluja vuorovaikutuksen toteuttamiseen, mutta ei välttämättä takaa hyvän vuorovaikutuksen onnistumista. Tietoverkot mahdollistavat vuorovaikutukseen monia menetelmiä, mutta ei korvaa täysin lähiopetuksen ja ryhmätyön välitöntä vuorovaikutusta. Ryhmä, jossa aktiivisesti keskustellaan ja ratkotaan ongelmia ohjaajan ja opiskelijoiden tuella, ei mikään virtuaaliympäristö voi korvata. Kun vertaillaan kasvokkain tapahtuvaa ja verkkopohjaista vuorovaikutusta, niin usein pyritään todistamaan verkkovuorovaikutuksen paremmuutta. (Matikainen 2001: 48,67)

Verkko kannustaa vuorovaikutukseen. Verkko tarjoaa useita mahdollisuuksia erilaisiin vuorovaikutustapoihin. Verkossa opetustapahtumat tallentuvat ja ovat näin luettavissa mistä tahansa ja milloin vaan minne verkko yltää.

Vuorovaikutuksen sykli on samanlainen kuin ”face to face- keskustelussa”.

kysymys

vastaus

palaute --> opettajan reaktio

Jokaiseen väliin on mahdollista lisätä keskustelua, lisäkysymyksiä, kommentteja ym. Verkko-opiskelu muistuttaa paljon ryhmätyöskentelyä. Verkkotyöskentelyssä jokainen voi käyttää puheenvuoroonsa haluamansa määrän aikaa. Verkko-opiskelu vaatii opiskelijoilta aktiivisuutta ja opiskelijan on oltava itsenäinen. Kun opiskelijat ovat motivoituneita, niin verkossa oppinen on tehokasta ja miellyttävää.

Mäkelän väitöskirjasta ilmenee, että verkkokeskustelujen viesteissä ei välttämättä ole peräkkäistä logiikkaa, kuten kasvotusten tapahtuvassa keskustelussa. Mäkelä tutki

väitöskirjassaan ammattikorkeakoulun verkkokurssin keskustelupalstalla tapahtuvaa verkko-oppimista. (Mäkelä 2010: 57,156)

Kari Kiviniemi kertoo kirjassaan, että vuorovaikutus ei välttämättä ole tasa-arvoista eikä tasapainoista. Kuten muissakin ympäristöissä, yksi henkilö saattaa dominoida koko keskustelua. Dominoivuus saattaa perustua tavallisesti sosiaalisen statukseen tai ammatilliseen asemaan. Verkkopohjaiset oppimisympäristöt tarjoavat kuitenkin mahdollisuuden edellä kuvatun kaltaisen tilanteen estämiseen. Tietokoneavusteisessa oppimisessa on ominaista many- to –many- tyyppinen vuorovaikutus, jolle on ominaista keskustelevuus. (Kiviniemi, 1999: 105).

Ennen verkkopohjaisten oppimisympäristöjen kehittymistä, on käytetty niin sanottuja sähköposti konferensseja. Tutkimuksissa, jotka käsittelevät sähköpostikonferensseja on havaittu, että on-line ympäristö tukee sekä opiskelijoiden keskinäistä että opettajien ja opettajan keskinäistä vuorovaikutusta. Verkkoympäristö mahdollistaa myös arkojen oppilaiden helpomman lähestymisen opiskelukavereihin ja opettajiin. Verkkoympäristö koetaan myös demokraattisempaan ja vähemmän pelottavana vuorovaikutuksen välineenä. Tällöin verkkoympäristöä voisi kuvailla tasapuolisemmaksi. (Kiviniemi 1999: 110).

Kiviniemi toteaa kirjassaan, että verkkoympäristössä keskusteltaessa ei voi suhtautua liian ihanteellisesti toteutuvaan demokratiaan. Myös verkkokeskusteluissa havaitaan omat hallitsijat ja verkkoympäristö tarvitsee jonkun, joka johtaa ja ohjailee verkon toimintaa. (Kiviniemi 1999: 110).

Yksi verkkokeskustelun osapuoli on sellainen osallistuja, joka lymyilee kommentoimatta juurikaan. Osallistuja saattaa olla passiivinen, koska ei koe verkkoympäristöä tutuksi tai kirjallinen ilmaisu saattaa olla vaikeaa. Tällaisessa tapauksessa tasapuolista vuorovaikutusta ei tapahdu ja tasapuolista vuorovaikutusta pitäisi tietoisesti tukea. Näin ollen verkko-opetuksen demokratia ei ole itsestään selvyys. (Kiviniemi 1999: 113).

Vesa Korhosen väitöskirjan pohjalta kirjoitetussa kirjassa Oppijana verkossa tarkastellaan verkkopohjaista sekä perinteisen tiedekunnan oppimisympäristöä. Tutkimuksessa oli mukana ryhmä aikuisopiskelijoita, jotka suorittivat avoimen yliopiston monimuoto-opiskeluun perustuvaa hoitotieteen aineopintokokonaisuutta. Vertailuryhmänä oli perinteisesti tiedekunnassa opiskeleva ryhmä. Tärkeimpinä

erottelevina tekijöinä kirjan mukaan pidetään yhteisöllisen oppimisen kontekstia, tavoitteellisuutta, reflektiivista itsearviointia ja verkon mahdollisimman eriaikaisen viestinnän muotoja. (Korhonen 2003: 246). Verkko-opiskelussa oli keskeistä keskustelut eri muodoissa sekä pienryhmätyöskentely. Syväsuuntautunutta ja merkityksellistä oppimista tukivat aito vuorovaikutteinen dialogi ja yhteisöllisyys. Korhonen katsoo näiden asioiden vaikuttaneen merkityksellisen oppimisen orientaatiomallin kehittymiseen verkkopohjaisessa oppimisympäristössä. Lähtökohtana merkitykselliselle oppimiselle on pidetty opiskelijoiden omakohtainen kiinnostus laajentaa tietämystään. Verkko-oppimiselle onkin hyötyä opiskelijoiden aktiivisuudesta. Verkko-oppimisprosessissa tärkeää on ollut reflektio ja oman sekä yhteisöllisen oppimisen itsearviointi. Verkkotyöskentelyssä pidetään tärkeänä työkaluna pyrkimystä dialogiin muiden oppilaiden ja opettajan kanssa. Dialogin perustana toimii ensin itsenäinen tiedon hankinta. Tietoa jaetaan keskustellen ja arvioiden sitä yhdessä. Opettaja tai ohjaaja antaa palautetta kurssin aikana tai kurssin päätyttyä. Osa oppijoista pitää palautetta riittävänä ja osa riittämättömänä. Itsearvioinnin ja opettajan palautteen lisäksi oppilaat antavat toisilleen vertaispalautetta. Korhosen mukaan vertaisoppijoilta saatavassa palautteessa olisi tärkeä kehittämisen kohde väitöskirjan tulosten perusteella. Verkkopohjaisissa oppimisympäristöissä painopiste on ollut siirtyminen yksilöllisestä tiedosta yhteisöllisesti jaettuun ja tuotettuun tietoon. Verkko mahdollistaa osallistumisen oppimis- ja tiedontuottamisoyhteisön tiedonrakennusprosessiin. (Korhonen 2003: 248)

Etäopetuksen ongelmaksi on koettu historiassa fyysinen etäisyys. Tämä on koettu ongelmaksi myös ensimmäisissä verkko-opetuskokeiluissa. Verkkoympäristöt ovat nykyään jo niin kehittyneitä, että fyysinen etäisyys ei tuo käytännössä eroa tiedonsiirron nopeuteen tai viiveisiin. (Anne Nevgi ja Kirsi Tirri 2003; 21)

Kun vuorovaikutus tapahtuu tietoverkon välityksellä eikä kasvokkain, siitä jäävät pois sosiaaliset vihjeet, non-verbaali viestintä puuttuu. Kari Kiviniemen mukaan monet opiskelijat kokevat sen häiritsevänä. Lähiopetustilanteelle tyypillinen välitön palaute ja kyseleminen ei kriitikoiden mukaan toimi verkossa lainkaan tai ei ainakaan yhtä tehokkaasti. Opettajalta verkko-opetuksen vuorovaikutukseen paneutuminen voi viedä enemmän aikaa kuin perinteisessä opetuksessa. Opettaja antaa palautetta sekä isommalle ryhmälle, että yksilöllisesti opiskelijoille. Opiskeluun liittyy usein

yksilötehtäviä jotka voivat vaatia paljonkin kahdenvälistä "kirjeenvaihtoa", lisäksi opettajalla on oma roolinsa keskustelupalstalla, jossa koko opintoryhmä käy dialogia annettuun tehtävään liittyen. Aloittelevalle verkko-opettajalle työmäärä voi tulla yllätyksenä, ainakin ajankäyttöä on vaikea arvioida etukäteen. (Kiviniemi 2000: 116)

3.6 Keskustelusta dialogiin

Janne Matikainen kirjoittaa, että hänen mielestään dialogi on kärsinyt jonkinlaisen inflaation. On unohtunut, ettei kaikki vuorovaikutus ole dialogia. Hänen mukaansa dialogi ei ole niinkään menetelmä vaan tapa suhtautua maailmaan, toisiin ihmisiin, tasa-arvoisella ja kiinnostuneella tavalla. Siihen liittyy myös menetelmällinen puoli; dialogissa tarvitaan taitoja kuten aktiivinen kuuntelu, kysely ja perustelujen esittäminen. Aito dialogi vaatii jokaiselta osalliselta aktiivisuutta, sitoutumista ja kunnioitusta muita osallistujia kohtaan. (Matikainen 2001:37)

Satu Nurmela ja Riitta Suominen antavat käytännön ohjeita, miten opettaja voi vaikuttaa verkko-opetuksessa tasa-arvoiseen vuorovaikutukseen: Pyrkimys puheenvuorojen tasapuolisuuteen eli opettaja huolehtii siitä, että kaikki tulevat kuulluksi. Monologeihin puuttumisella tarkoitetaan dominoivien opiskelijoiden yksinpuhelun hillitsemistä. Myös tätä on erilaisten opiskelijoiden huomioiminen. Opettaja on eräänlainen asiantuntijajäsen, joka osallistuu ongelmaratkaisuun, kysymysten esittämiseen ja oman ajattelunsa näkyväksi tekemiseen opiskelijoiden rinnalla. Opiskelijoille kannattaa antaa aitoja, avoimia ongelmia ratkottavaksi. Näin keskustelu suuntaa oleellisiin sisältöihin ja siinä on tilaa erilaisille etenemistavoille. Hyvät kysymykset nousevat usein "oikeita" vastauksia tärkeämmiksi. Oppijoilta aidon dialogin saavuttaminen vaatii harjaantumista ja herkkyyttä. (Satu Nurmela, Riitta Suominen 2005: 18)

Dialogissa on kyse arkikeskustelua syvällisemmästä vuorovaikutuksesta, se on informaation seulomista, ja omien ajatusten kyseenalaistamista. Siinä punnitaan erilaisia ratkaisumalleja yhdessä, oppimisen kohteena olevaa teoriaa, uskomusta tai käsitystä koetellen. (Satu Nurmela, Riitta Suominen 2005: 19)

Kun dialogia käydään kirjoittamalla, ryhmätyöskentelyn sujuminen ottaa aikansa Kirjoittamisen status on korkeampi kuin puheen eli helposti ajatellaan, että kirjoituksen tuotos on oltava valmiiksi muotoiltu. Keskustelemaan kirjoituskulttuuriin kuitenkin kuuluu keskeneräisyyden sietäminen. Puheeseen lisätään paljon helpommin huumoria ja epämuodollista jutustelua, se paitsi viihdyttää, myös lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta. Verkkokeskusteluun pitäisi siirtää myös tällaisia piirteitä, huumori lisää yhteisöllisyyttä ja parantaa edellytyksiä syvälliseenkin dialogiin. Hyvin suorituskeskeinen opiskelija voi pitää keskustelupalstaa ajanhukkana ja löpöttelynä eikä näe sen mielekkyyttä. Mutta

varsinkin laajemmassa opintokokonaisuudessa dialogin rooli on kasvava opintojen edetessä. (Haasio, Piukkula 2001: 31,32)

3.7 Verkko-opetus opettajan näkökulmasta

Anne Nevgin ja Kirsi Tirrin ovat kertoneet kirjassaan verkko-opetuksesta opettajan näkökulmasta. On tehty tutkimus jossa opettajien on pyydetty tekemään SWOT-analyysi. Analyysin avulla opettajat kuvasivat hyvää verkko-oppimista innostuneen oppilaan aktiiviseksi toiminnaksi, jossa opiskelijat työستävät ja prosessoivat itselleen ymmärrettäväksi ja merkitykselliseksi. Opettajat pitivät verkon tarjoamia monipuolisia vuorovaikutusmahdollisuuksia hyviksi apuvälineiksi oppia tuntemaan oppilaansa paremmin kuin lähiopetuksessa. Opettajat kokivat verkko-opetuksen tarjoavan enemmän mahdollisuuksia oppia tuntemaan oppilaansa paremmin ja läheisemmin, kuin perinteisessä lähiopetuksessa. (Nevgi & Tirri 2003;136)

Opettajat yllättyivät siitä, että he oppivat tuntemaan oppilaansa läheisemmin ja ennakoimattomasti. Opettajat eivät osanneet odottaa läheisyyden tunnetta opiskelijoiden fyysisen etäisyyden takia. Kirjoitetut viesti ym. kommunikointi synnyttää läheisyyden tunteen verkko-opetuksessa. Opettajat kokivat, että verkko-opetuksessa saattoi antaa henkilökohtaisempaa ohjaamista ja palautetta, kuin lähiopetuksessa. Tämä perustuu siihen, että kahdenvälistä viestintää on yleensä enemmän verkko-opetuksessa kuin lähiopetuksessa. Opettajat kokivat ryhmän muodostamisen vaativana tehtävänä verkko-opetuksessa. Ryhmän muodostamista ei pidetä pakollisena, mutta ryhmän muodostamisella pyritään antamaan oppilaille mahdollisuus kehittää itseään muiden kanssa. Ryhmytymiseen vaikuttaa se, tapaavatko opiskelijat lainkaan esim. kurssin alussa lähipäivän merkeissä, vai onko koko kurssi alusta loppuun verkon piirissä tapahtuva. Lähitapaaminen edistää ryhmähengen syntymistä ja siten opiskelijat pääsevät keskustelun alkuun paremmin verkossa. (Nevgi & Tirri 2003; 137)

Opettajille tehdyn kyselyn vastausten mukaan opettajat kokivat verkkovuorovaikutuksen ja kommunikaation olevan tasa-arvoisempaa kuin lähiopetuksessa. Lähiopetuksessa vilkkaat ja äänekkäät oppilaat saavat helpommin

enemmän tilaa tuoda esille omia ajatuksiaan. Tämän saman ilmiön saattoi havaita myös Tampereen opettajakorkeakoulun (8TAKEA) opettajaopinnoissa. Yleensä äänessä olivat samat äänekkäimmät opiskelijat, jotka toivat omat mielipiteensä ja kantansa aina julki. Puheenvuorot olivat yleensä hyvin pitkiä, eikä siten vähemmän äänekkäiden opiskelijoiden mielipiteitä tai vastauksia ehditty kuulemaan. Nevgin ja Tirrin kirjan kyselyn mukaan opettajien mielestä verkko poistaa sosiaalisia viiheitä ja antaa jokaiselle opiskelijalle mahdollisuuden tuoda oma panoksensa yhteiseen ryhmäkeskusteluun omalla ajallaan ja tavallaan. Nevgin ja Tirrin kirjassa todetaankin että ”*Pohjimmiltaan ero verkko-opetuksen ja lähiopetuksen välillä on siinä, että verkko-opetus mahdollistaa sosiaalisessa tilanteessa ujojenkin ihmisten tasavertaisen kommunikoinnin*” . Opettaja kokivat, että verkko-opettamisessa opettajalta vaaditaan syvällisempää tietämystä opetettavasta ainesta. Verkkokurssin uhkana koettiin opiskelijoiden liian vähäinen määrä sekä passiiviset ja motivoitumattomat opiskelijat. (Nevgi & Tirri 2003; 138)

Pääsääntöisesti opettajat eivät saa mitään koulutusta verkko-opetuksen pitämiseen. Opettajat ovat opiskelleet itse verkko-opettajuutta verkosta löytyvästä verkko-opetusmateriaalista. ja alan kirjallisuudesta. Hyvin onnistuneen kurssin perustana he pitivät tiimityötä kurssin sisällöstä vastaavan käsikirjoittaja-opettajan, järjestävä organisaation suunnittelijoiden sekä atk-ammattilaisten kesken. (Nevgi & Tirri 2003: 140)

Verkkokurssin uhkana opettajat pitivät ainoastaan opiskelijoista riippuvia tekijöitä. He arvioivat, että opiskelijat saattoivat tulla kurssille passiivisina tai heikon opiskelumotivaation siivittäminä, eivätkä näin ollen osallistuisi verkossa tapahtuvaan keskusteluun. Eli opiskelijoiden motivointi on haaste, joka ei muutu ainakaan helpommaksi verkkoympäristössä. (Nevgi & Tirri 2003: 140)

Toinen haaste on opiskelijoiden erilaiset taustat ja opiskeluvalmiudet, verkko-opintoja suosivat usein aikuiset työelämässä toimivat. Heillä on kuitenkin opiskelutaidoissa eniten keskinäisiä eroja. Opettajan pitäisi kyetä vastaamaan tästä johtuviin opiskelijoiden erilaisiin ohjaustarpeisiin. Opiskelijan itseohjautuvuus on ihanne, joka ei vastaa aina todellisuutta kovin hyvin. Selkeä ohjeistus ja esimerkiksi opiskelijan tiedonhakuvalmiuksien kehittäminen on tärkeää kokonaisuuden kannalta.(Haasio, Piukkula 2001: 27)

3.8 Reflektointi ja affordanssit

Ihmiset tiedostavat omaa toimintaansa ja olemistaan, tätä kutsutaan reflektiivisyydeksi. Oppilaat toimivat ja tarkkailevat omaa toimintaansa. Verkko-opetuksessa reflektiivisyys on erittäin näkyvä piirre. Tietoverkkojen toivotaankin lisäävän reflektiivistä ajattelua. (Matikainen 2001; 14)

Mielekkään oppimisen mallissa luetteloidaan kriteereiksi aktiivisuus, intentionaalisuus, konstruktivisuus, kollaboratiivisuus, keskustelunomaisuus, kontekstuaalisuus, vuorovaikutus sekä reflektiivisyys. Nämä ovat myös verkko-oppimiseen liitettyjä ominaisuuksia. (Mäkelä 2010: 28)

Affordansseiksi kutsutaan verkko-opetuksen tarjoamia mahdollisuuksia. Pedagogisen toimintatilan mukaan rakennettu malli tarjoaa affordanssiverkoston. Affordanssiverkostosta löytyvät elementit ovat löytyneet digitaalisen, kulttuurisen ja sosiaalisten tasojen kautta. (Mäkelä, 2010: 7)

Käyttöliittymä- ja tietokoneavusteisessa opiskelussa affordanssia on kuvattu myös tietokoneen ohjelmiston käyttöliittymän ja käyttäjän toiminnan väliseksi suhteeksi. Affordanssi ei suoraan liity pysyvästi mihinkään ominaisuuteen, vaan se muodostuu suhteeksi käyttäjän ja laitteiston välillä. (Mäkelä 2010: 85)

Mäkelän väitöskirjassa on yhtenä esimerkkinä verkon tarjoamasta affordanssista yhteiskirjoittaminen. Väitöskirjan esimerkissä tutkaillaan wikipedia tietokantaa, jonka sisältö on vapaa kaikille ja jota jokainen voi päivittää. <http://fi.wikipedia.org> on avattu tammikuussa 2001. Wikipedian tarkoituksena on luoda jatkuvasti kasvava ja tarkentuva vapaan sisällön tietosanakirja. Wiki mahdollistaa sen, että useampi käyttäjä pystyy päivittämään ja lisäämään tietoa. Sana "wiki" on hawajin kieltä ja se tarkoittaa "nopea". Wikipedia tarjoaa alustan sekä yhteiseen tiedon rakentamiseen, että aktiiviseen oppimiseen. (Mäkelä 2010: 87)

Tässä kehittämishanketyössämme käytämme google-documentin affordanssia, joka mahdollistaa dokumentin yhteiskirjoittamisen. Kirjoittaminen voi tapahtua www-selaimen kautta, joka mahdollistaa dokumentin päivittämisen missä tahansa verkko ja

www-selain on käytössä. Käytännössä tekstin kirjoittaminen tehtiin käyttämällä tekstieditoria ja google-documentti toimi tekstin tallennuspaikkana. Periaatteessa dokumentin päivittäminen onnistuu siis paikoissa, jotka jonkilainen internetiin liitettävä verkko kattaa. Esimerkiksi langattomat verkot kattavat suurimman osan Eurooppaa ja nopeat langattomat verkot ovat yleistymässä.

4 Pohdinta

Verkko-opetus on tullut pysyväksi osaksi opetusympäristöjä, se on siis juurtunut opetusmaailman arkeen. Verkko-opetus sopii periaatteessa kaiken ikäisille opiskelijoille, materiaalia on esikouluikäisille ja nuoremmillekin lapsille. Toisessa ääripäässä ovat vanhukset, joille on myös räätälöity omia kursseja. Ikä ei oikeastaan rajoita verkon käyttöä, sillä verkon käyttöä oppimiseen ei vaadita edes lukutaitoa. Verkko-opetus soveltuu eri kohderyhmille, mutta toteutustapa muuttuu. Verkko-opetuksessa voidaan kurssi räätälöidä kohderyhmän tarpeen ja taitojen mukaisesti. Jos opiskelumotivaatio ei ole kohdallaan, ei verkko-opiskelu ole autuaaksi tekevä lääke, se vaatii kuitenkin usein enemmän itsenäistä työskentelyä kuin lähiopetus.

Kaikki ihmiset eivät myöskään ole kiinnostuneita tietokonevälitteisestä opiskelusta, monet kaipaavat juuri sosiaalista puolta, ihmisten kanssa olemista. Ja vain teoreettisia aineita voi opiskella verkon välityksellä. Ei ole syytä kasvattaa digikuilua (Ari Haasion käyttämän termin mukaan) tietoverkkojen parissa toimivien ja käytännön taitoja arvostavien ja osaavien välille.

Verkko-opinnoilla on tähän mennessä ollut lähinnä täydentävä rooli isommassa kokonaisuudessa. Mutta niiden osuus tulee todennäköisesti kasvamaan. Jos verkkoympäristössä pystytään muuttamaan opetus- ja opiskelukulttuuria kohti yhteisöllistä ja osallistuvaa prosessia, se on merkittävää. Varsinkin jos se heijastuu myös muuhun opetukseen ja dialoginen vuorovaikutus saa jalansijaa. Suomalaista koulukulttuuria on moitittu heikosta kyvystä argumentointiin ja kriittisyyteen, voisiko verkko-opetus omalta osaltaan olla muuttamassa tätäkin seikkaa?

Kirjoittaminen on hitaampaa kuin puhuminen, kirjoittaja joutuu työstämään ajatustaan hieman enemmän, harkitsemaan enemmän, refleктоimaan enemmän kuin puhuja. Koska itseilmaisu verkossa tapahtuu kirjoittamalla, se hidastaa prosessia. Pitkää viitsiä tai tarinaa ei ehkä viitsi kertoa kesken verkkokeskustelun toisin kuin luokassa, missä kaikki tapahtuu välittömämmin. Tämä kuvaa verkko-opiskelun luonnetta, siinä todennäköisesti keskitytään asiaan enemmän. Sosiaaliset vihjeet puuttuvat, ei tiedä välttämättä miltä

keskustelukumppani näyttää. Oppimisen kannalta ei ole osoitettu sen merkitystä, mutta non-verbaalin viestinnän puuttuminen näyttää hidastavan ja häiritsevän aluksi vuoropuhelun syntymistä. Pidemmän kurssin puitteissa ajan myötä tutustutaan ja tämä seikka menettää merkityksensä. Itseä ilmaistaan verkossa usein kirjakielen sijasta arkikielellä, lyhenteitä käytetään usein ja monet käyttävät hymiöitä ilmaisemaan tuntemuksiaan. Opiskelijoiden roolit, kuten hiljaiset ja dominoivat, erottuvat joukosta, mutta muuten erilaisia rooleja näyttäisi olevan vähemmän verkko-opintoryhmässä kuin lähiopetuksessa.

Opettajan kannalta moni asia on toisin kun vuorovaikutus siirtyy verkkoon. Passiivinen opiskelija on sitä usein ympäristöstä riippumatta, motivointi ja tukeminen verkko-opinnoissa vaatii opettajalta jatkuvaa yhteydenpitoa ja on yhtä haastavaa kuin lähiopetuksessa. Janne Matikaisen tekemän pienimuotoisen opettajahaastattelun mukaan heterogeeninen ryhmä, missä opiskelijat ovat lähtökohdiltaan hyvin erilaisia, se voi opettajien kokemusten mukaan olla oppimista edistävän vuorovaikutuksen este. Tällainen este on myös huono ilmapiiri opintoryhmässä, se voi näkyä vaikka keskustelun liukumisessa epäolennaisuuksiin. Oppimista tukevaa vuorovaikutusta on vertaispalautteen saaminen, reflektiivisyys ja sosiaalinen oppiminen eli toisten esimerkin seuraaminen. (Janne Matikainen. 2001, s. 41)

Verkko-opetus vaatii opettajalta perehtyneisyyttä verkko-opetukseen käytettäviin mahdollisuuksiin. Lisäksi opettajan ja oppijoiden on huolehdittava siitä, että oppiminen on merkityksellistä. Oppijoilta verkko-opetus vaatii korkeaa motivaatiota, sekä aktiivisuutta, sillä oppiminen usein tapahtuu oppijan omasta mielenkiinnosta ja halusta oppia.

Verkossa tapahtuva ajatusten vaihto tarjoaa kaikille mahdollisuuden osallistumiseen. Kaikilla on aikaa vastata, jolloin myös hitaammat opiskelijat pääsevät tuomaan ajatuksensa esiin. Verkko-opetuksen eduiksi voidaan myös laskea se, että ajankohta ei ole sidottu, jolloin opiskelijan on mahdollista aikatauluttaa työryhtämsä yksilöllisesti. Yhtenä merkitseväna piirteena voisi mainita myös riippumattomuuden paikasta.

Tarvitaan yhteys tietoverkkoon, sekä laitteisto jolla kommunikointi hoidetaan. Muuten oppiminen verkossa on paikasta riippumatonta.

Tässä työssä käytimme kommunikointiin suurimmaksi osaksi verkkoa, osaksi tämä johtui siitä, että maantieteellinen välimatka on suuri, eikä mahdollisuutta tapaamiseen ollut. Pääsimme siis kokeilemaan oppimista verkon välityksellä tällä tapaa. Verkko myös mahdollisti tämän työn yhteiskirjoittamisen.

Lähteet

Haasio Ari, Piukkula Juha, toim. 2001. Oppiminen verkossa. BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki.

Kiviniemi, K. 2000. Johdatus verkkopedagogiikkaan. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. A: tutkimusraportteja. Art-Print Oy, Kokkola.

Korhonen, V. 2003. Oppijana verkossa. Tampereen yliopisto, kasvatustieteen laitos. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopistopaino Oy. Tampere.

Mäkelä, L. 2010 väitöskirja, Verkkokurssi opetuksen ja oppimisen kompleksisena toimintatilana. Tampere University Press. Tampere

Matikainen, J. 2001. Vuorovaikutus verkossa. Verkkopohjaiset oppimisympäristöt vuorovaikutuksen näyttämöinä. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. Yliopistopaino, Helsinki.

Nevgi, A. & Tirri, K. 2003. Hyvää verkko-opetusta etsimässä. Painosalama Oy, Turku.

Nurmela Satu, Suominen Riitta, 2005. Verkko-opettajaksi viikossa. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Painosalama Oy, Turku

Silvennoinen Markku, 2004. Vuorovaikutuksen avaimet. Talentum, Helsinki.